

ISSN 2312-3206

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія:
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ
Випуск 2
Том 1

Херсон-2016

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Блинова Олена Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету

Заступник головного редактора:

Шапошникова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук, доцент, декан факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету

Відповідальний секретар:

Тавровецька Наталія Іванівна – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри практичної психології Херсонського державного університету

Члени редакційної колегії:

Бех Іван Дмитрович – дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України;

Бистрова Юлія Олександрівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри корекційної освіти Херсонського державного університету;

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Запорізького національного технічного університету;

Бурлачук Леонід Фокович – дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психодіагностики і клінічної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Завацька Наталія Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля;

Засккіна Лариса Володимирівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Кікінежді Оксана Михайлівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Клименко Віктор Васильович – доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України;

Кравцова Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри клінічної психології ФДБОЗ ВПО «Тихоокеанський державний медичний університет» Міністерства охорони здоров'я Російської Федерації (Російська Федерація);

Кузікова Світлана Борисівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Поваренков Юрій Павлович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної та соціальної психології ФДБОЗ ВПО «Ярославський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Російська Федерація);

Стратонов Василь Миколайович – доктор юридичних наук, професор, ректор Херсонського державного університету;

Федяєва Валентина Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Херсонського державного університету;

Швалб Юрій Михайлович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Яковлева Світлана Дмитрівна – доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри корекційної освіти Херсонського державного університету;

Янчук Володимир Олександрович – доктор психологічних наук, професор, декан факультету професійного розвитку фахівців освіти Академії післядипломної освіти (Республіка Білорусь).

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки» включено до переліку наукових фахових видань України з психології на підставі Наказу МОН України від 4 липня 2014 року № 793 (додаток № 8)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet рішенням Вченої ради Херсонського державного університету (Протокол № 9 від 30.05.2016 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 20082-9882Р
від 15.03.2013 р. видане Державною реєстраційною службою України

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ; ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Амплеєва О.М. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОРОЗВИВАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	7
Башмакова Е.В. ЯВЛЕНИЕ И ФЕНОМЕН ОДИНОЧЕСТВА В ГУМАНИТАРНЫХ НАУКАХ: ПЕРСПЕКТИВА ПРОБЛЕМНО-СИМВОЛИЧЕСКОГО ПОДХОДА.....	12
Бригадир М.Б. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОЛОВНОГО МОЗКУ ЛЮДИНИ.....	19
Володарська Н.Д. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ДІАЛОГОВОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	24
Гаджиева А.Х. НЕКОТОРЫЕ РАССУЖДЕНИЯ О ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЯХ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ.....	30
Гайдучик П.Д. КОПІНГ-РЕСУРСИ СЕПАРАЦІЙНОЇ ТРИВОГИ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ ПРОБЛЕМИ.....	37
Гант О.Є., Малик Я.К. ДИНАМІКА ПСИХІЧНОЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ КІКБОКСЕРІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	42
Гурбанова Н.Ш. ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ РУССКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ.....	47
Демчук О.А. ЛОКУС КОНТРОЛЮ В СТРУКТУРІ Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК КОГНІТИВНА ДЕТЕРМІНАНТА ВИБОРУ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ.....	53
Дзвінчук Ю.В. СПЕЦИФІКА СТИЛІВ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР ІЗ РІЗНИМИ РІВНЯМИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ.....	59
Казібекова В.Ф. САМОСТАВЛЕННЯ ЯК ЧИННИК МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ.....	65
Кашлюк Ю.І. ФЕНОМЕН ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	70
Кондратюк С.М., Лінкевич І.В. СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ.....	75
Корнієнко І.О. «ЖИТТЄВИЙ ПРОСТІР ОСОБИСТОСТІ» В КАТЕГОРІАЛЬНОМУ АПАРАТІ ПСИХОЛОГІЇ.....	79
Лісовенко А.Ф. ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТЕЙ, СХИЛЬНИХ ТА НЕ СХИЛЬНИХ ДО ЗАЗДРОЩІВ.....	85
Маркова І.В. ПСИХОПРОФІЛАКТИКА НЕГАТИВНИХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТАНІВ ФАХІВЦІВ (НА ПРИКЛАДІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА).....	91
Нежелъченко О.І. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ.....	96
Орлов О.В., Лобанов І.Ю. ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА НЕВРОТИЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ (УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД ТА АПРОБАЦІЯ ОПИТУВАЛЬНИКА НЕВРОТИЧНИХ ОСОБИСТІСНИХ РИС KON-2006).....	102
Пенькова О.І. ПРОБЛЕМА САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ.....	114
Потапчук Н.Д. АКТИВІЗАЦІЯ РОБОТИ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА СВОЄЧАСНОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ.....	119

Сагайдак А.Н. АРХЕТИПИЧЕСКИЕ ЗАЩИТЫ ЛИЧНОСТИ И ИХ АДАПТИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ В КОНТЕКСТЕ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ГЛУБИННОЙ ПСИХОЛОГИИ.....124

Тітова К.В. РЕЗУЛЬТАТИ ЗАСТОСУВАННЯ СЕМАНТИЧНОГО ДИФЕРЕНЦІАЛА ДЛЯ ОЦІНКИ ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕЖИВАННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ СТРАХІВ.....130

СЕКЦІЯ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

Андрійчук І.П. ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІВ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ.....136

Брюховецька О.В. ЗВ'ЯЗОК РЕГІОНУ, ДЕ ЗНАХОДИТЬСЯ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД, З ОСОБЛИВОСТЯМИ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....141

Журавель А.В. ІНТЕРВІЗІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ.....147

СЕКЦІЯ 3 ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Євдокімова О.О., Посохова Я.С. ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗАТРЕБУВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ.....153

Московченко В.В. ПРОБЛЕМА ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ДЕВІАНТНИХ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНИХ ЗАКОРДОННИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....159

СЕКЦІЯ 4 МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Попелюшко Р.П. ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ТА ДІАГНОСТИКА ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ У КОМБАТАНТІВ.....164

Шпортун О.М. ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ГУМОРУ В ПСИХОТЕРАПІЇ.....169

CONTENTS

SECTION 1

GENERAL PSYCHOLOGY. PSYCHOLOGY OF PERSONALITY

Ampleyeva O.M. APPLICATION FEATURES PSYCHROPHILE PROGRAM TO INCREASE THE LEVEL OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF FUTURE PSYCHOLOGISTS.....	7
Bashmakova O.V. EVENT AND PHENOMENON OF SOLITUDE AT HUMAN SCIENCES: THE PROSPECTS OF PROBLEM-SYMBOLIC APPROACH.....	12
Brygadyr M.B. PECULIARITIES FUNCTIONING OF HUMAN BRAIN.....	19
Volodarskaya N.D. PROSPECTS FOR METHODS OF THE DIALOG PSYCHOTHERAPY APPLICATION IN CONDITIONS OF SOCIAL TRANSFORMATIONS.....	24
Hajiyeva A.H. SOME DISCUSSIONS ABOUT THE VALUE ORIENTATIONS OF MODERN YOUTH.....	30
Hayduchyk P.D. COPING-RESOURCES OF SEPARATION ANXIETY OF PERSONALITY: THEORETICAL PROBLEM EXPLICATION	37
Gant E.E., Malik Ya.K. THE USE OF SINGING AS CONTROL METHOD OF KICKBOXERS' PSYCHOLOGICAL OPERATION.....	42
Gurbanova N.Sh. EXPERIMENTAL STUDY OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION RUSSIAN DISPLACED PERSONS IN AZERBAIJAN.....	47
Demchuk O.A. LOCUS OF CONTROL IN THE PERSON SELF-CONCEPT AS COGNITIVE DETERMINANTS OF CHOOSING COPING STRATEGIES.....	53
Dzvinchuk Yu.V. SPECIFICITY STYLES OF SELF-REGULATION OF CONDUCT NURSES WITH DIFFERENT LEVELS OF PROFESSIONAL MOBILITY.....	59
Kazibekova V.F. SELF-ATTITUDE AS FACTOR OF THE SERVICE WORKERS' INTERPERSONAL RELATIONS.....	65
Kashlyk Yu.I. PHENOMENON OF PERSONALITY'S PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AS AN OBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH.....	70
Kondratyuk S.M., Linkevich I.W. FAMILY EDUCATION AS AN IMPORTANT CONDITION OF CHILD'S PERSONALITY FORMATION.....	75
Korniyenko I.O. "LIVING SPACE" IN CATEGORICAL APPARATUS OF PSYCHOLOGY....	79
Lisovenko A.F. PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF INDIVIDUALS EXPOSED AND NOT EXPOSED TO ENVY.....	85
Markova I.V. PSYCHOLOGICAL PREVENTION OF NEGATIVE FUNCTIONAL STATES OF SPECIALISTS ON AN EXAMPLE OF METALLURGICAL PRODUCTION.....	91
Nezhelchenko O.I. PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SELF-CONSCIOUSNESS OF FUTURE SPEECH THERAPISTS.....	96
Orlov O.V., Lobanov I.Yu. DIAGNOSING NEUROTICISM (UKRAINIAN TRANSLATION AND APPROBATION OF NEUROTIC PERSONALITY QUESTIONNAIRE KON-2006).....	102
Penkova O.I. THE PROBLEM OF SELF-REALISATION: VALUES ASPECT.....	114
Potapchuk N.D. REVITALIZATION OF THE WORK OF MEDIA OBJECTIVITY AND TIMELINESS OF INFORMATION COVERAGE IN EMERGENCY SITUATIONS.....	119
Sagaydak A.N. ARCHETYPAL PROTECTION OF PERSONALITY AND ADAPTIVE POTENTIAL IN THE CONTEXT OF THE HISTORY OF DEPTH PSYCHOLOGY.....	124
Titova K.V. RESULTS OF ASSESSMENTS FOR SEMANTIC DIFFERENTIAL INDIVIDUAL PERSONALITY CHARACTERISTICS EXPERIENCING EXISTENTIAL FEARS.....	130

SECTION 2 ORGANIZATIONAL PSYCHOLOGY

Andriychuk I.P. TYPOLOGICAL FEATURES OF STYLES OF ADMINISTRATIVE ACTIVITY OF CIVIL SERVANTS.....	136
Bruhovetska A.V. THE DEPENDENCE OF REGIONAL LOCATION OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON THE DEVELOPMENT OF SECONDARY SCHOOL PRINCIPALS' PROFESSIONAL TOLERANCE.....	141
Zhuravel A.V. INTERVISION AS A MEAN OF PREPARATION OF PSYCHOLOGISTS TO PROFESSIONAL ACTIVITY AND CAREER ADVANCEMENT.....	147

SECTION 3 LEGAL PSYCHOLOGY

Ievdokimova O.O., Posokhova Ya.S. PSYCHOLOGICAL STUDY OF THE DEMAND FOR PROFESSIONAL POLICE OFFICERS.....	153
Moskovchenko V.V. THE PROBLEM OF RESILIENCE OF DEVIANT ADOLESCENTS IN THE CURRENT FOREIGN PSYCHOLOGICAL RESEARCHES.....	159

SECTION 4 CLINICAL PSYCHOLOGY

Popeliushko R.P. MAIN CRITERIA AND DIAGNOSTICS OF PTSD IN A COMBATANT.....	164
Shportun O.M. THE STUDY AND USE OF HUMOR IN PSYCHOTHERAPY.....	169

УДК 159.922.8

«ЖИТТЄВИЙ ПРОСТІР ОСОБИСТОСТІ» В КАТЕГОРІАЛЬНОМУ АПАРАТІ ПСИХОЛОГІЇ

Корнієнко І.О., к. психол. н.,
доцент кафедри психології

Мукачівський державний університет

У статті обговорюються результати дослідження поняття життєвого простору особистості. Визначено категорію суб'єкта у психологічній науці, зміст поняття життєвого простору особистості у дихотомії «зовнішнє – внутрішнє». Виділено зміст і сутнісні розходження понять «життєвий простір» та «життєвий світ» особистості. Визначено, що життєвий простір особистості виділяється у складі цілісного емоційно-оціночного комплексу, який постає одним зі способів структурування реальності життєвого світу.

Ключові слова: *суб'єкт, об'єкт, життєвий простір, зовнішнє, внутрішнє, життєвий світ.*

В статті обговорюються результати дослідження поняття життєвого простору особистості. Визначено категорію суб'єкта у психологічній науці, зміст поняття життєвого простору особистості у дихотомії «зовнішнє – внутрішнє». Виділено зміст і сутнісні розходження понять «життєвий простір» та «життєвий світ» особистості. Визначено, що життєвий простір особистості виділяється у складі цілісного емоційно-оціночного комплексу, який постає одним зі способів структурування реальності життєвого світу.

Ключевые слова: *субъект, объект, жизненное пространство, внешнее, внутреннее, жизненный мир.*

Korniyenko I.O. "LIVING SPACE" IN CATEGORICAL APPARATUS OF PSYCHOLOGY

The article discusses the results of the study of the concept of living space of the personality. Categories of the subject in psychological science, the content of the concept of living space of the personality in the dichotomy of "external – internal" are defined. Content and the essential differences between the concepts of "living space" and "lifeworld" of personality are highlighted. It was determined that the individual living space is a part of emotional-evaluative complex, which exists as one of the ways of reality structuring of the lifeworld.

Key words: *subject, object, living space, outer, inner, lifeworld.*

Постановка проблеми. Якщо в радянський період проблема людини як суб'єкта розглядалась переважно на теоретико-методологічному рівні, то у нових соціально-політичних умовах України спостерігається тенденція дослідження людини (дитини, підлітка, дорослого) у їх дійсних суб'єктних якостях, вивчення можливостей, процесів й умов саморозвитку й саморозкриття людини на різних рівнях її суб'єктного буття, виявлення активної творчої ролі людини в реалізації відносин з різними сферами дійсності.

Варто відзначити, що у сучасній вітчизняній психології проявляється підвищення інтересу до суб'єктної проблематики. Проте подальший розвиток цих ідей вимагає, на наш погляд, постановки проблеми життєвого простору як точки кристалізації життєвого світу особистості, світу, який створюється за її активної участі, що є невіддільним від неї, оскільки і є цим світом.

Людина – суб'єкт пізнання й дії, що представлений лише частково через свою свідомість. Простір не існує поза людиною, так само як людина не існує поза своїм простором. Людина зрештою змінює, ламає, долає, вдосконалює світ, створюючи

нову дійсність, для того, щоб її сутність перебувала в постійному самостворенні, постійній самореалізації, нарешті, постійному самотворенні. Це і є центральними, основними ідеями, на які спирається дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія суб'єкта є однією з основних у світовій психології і пов'язана з працями таких видатних вчених, як С.Л. Рубінштейн, Д.М. Узнадзе, Б.Г. Ананьєв, Л.С. Віготський, О.М. Леонтьєв та ін. [2; 11; 17]. Кожна з психологічних шкіл по-різному трактувала поняття суб'єкта, тому існують принципи відмінності в підходах до розуміння змісту цієї категорії та її місця в системі психологічної науки. Проте проблема суб'єкта буде розглянута нами в аспектах, що мають значення для мети цієї роботи.

Інтенсивний розвиток «суб'єктного підходу» у психологічній науці, зростання ролі й розширення сфери застосування категорії особистості та суб'єкта припадає на кінець 80-х років – 90-ті роки ХХ століття (С.Д. Максименко, Т.М. Титаренко та ін). [14; 20]. З усіх якостей людини найважливішою вважається здатність бути суб'єктом психічної активності, що безпосередньо

регулятивно впливає на свою психіку і опосередковано – на навколишній світ.

В останні роки питання індивідуального світу людини розробляється через поняття «психологічний простір особистості» у контексті теорії психологічної суверенності особистості та поняття «буттєві простори особистості» [15]. Ці дослідження характеризуються комплексністю у реалізації суб'єктивного підходу й інтеграції знань різних галузей психологічної науки, що тривалий час розвивалися незалежно одна від одної. Так, у теорії С.К. Нартової-Бочавер співвідносяться результати вивчення індивідуальності, саморозвитку й самоактуалізації, теорії й поняття особистісної ідентичності, життєвого середовища як джерела психічного розвитку, власності, особистого простору, територіальності, явища персоналізації, феноменів особистісних меж тощо [15].

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у теоретичному історико-культурному аналізі поняття «життєвий простір особистості».

У радянській психології інтерес до підходів, які оперують якісними показниками, почав зростати з другої половини 80-х років (Б.С. Братусь, Т.В. Воробйова, О.Г. Ковальов, В.М. Розин, Т.О. Флоренська). Висунута авторами методологія передбачає застосування нових методів вивчення й впливу на людину, зокрема перехід від чисел до діалогічних і системних принципів організації психологічного дослідження. Беручи за основу ідеї М.М. Бахтіна про специфіку гуманітарних наук, спрямованих, на відміну від природничих, на пізнання цілісної сутності людини, зазначимо, що адекватним методом пізнання особистості є діалог як специфічна форма спілкування, тому дослідження «стає опитуванням і бесідою, тобто діалогом» [3, с. 309]. Проте у рамках роботи базовим все ж таки залишається теоретичний історико-культурний аналіз зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з поглядами С.Л. Рубінштейна світ включає в себе природу, речі і явища, співвіднесені з людиною [17, с. 264]. Автор також визначає людське буття й через категорію дійсності, але не зводить його лише до неї, оскільки буття перебуває в постійному русі: «Своїми діями я безупинно підриваю, змінюю ситуацію, у якій я перебуваю, а разом з тим безупинно виходжу за межі самого себе. Цей вихід за межі самого себе не є запереченням моєї сутності <...>, це – її становлення й разом з тим реалізація моєї сутності» [17, с. 344]. Розвиваючи цю думку, С.Л. Ру-

бінштейн виокремлює такі моменти: 1) діючий, перетворюючий характер дійсності; 2) дійсність як прояв сутності, тому людський світ є єдністю внутрішнього й зовнішнього, об'єктивного й суб'єктивного; 3) дійсність є тією, що стала, виявила себе в сутності (або в момент сутності), те, що є в наявності, а не в потенції [17, с. 291].

Деяко повніше і глибше визначає сутність власне людського буття М.М. Бахтін. З появою свідомості світ (буття) радикально змінюється, змінюється сама суть існування: «Камінь залишається кам'яним, сонце сонячним, але подія буття в цілому стає зовсім іншою, тому що на сцену земного буття вперше виходить нова й головна діюча особа події – свідок і суддя. І сонце, залишаючись фізично тим же самим, стало іншим <...> воно перестало просто бути, а стало бути в собі й для себе і для іншого, тому що воно відбилося у свідомості іншого (свідка й судді): цим воно в корені змінилося, збагатилося, перетворилося» [3, с. 360]. До присутності свідомості світ цілісний, єдиний. Він – одне ціле, і нічого крім нього немає. Його частини ніяк не протиставляють себе одна одній або йому і не є чимось відмінним від світу. З появою свідомості з'являється щось здатне сприймати світ, мислити про нього, тим самим відокремлювати його від себе. Світ не «копіюється» у свідомості, він дійсно стає іншим. Тобто з'являється суб'єктивність як результат постійного перетворення й пізнання, осмислення світу людиною.

Е. Гуссерль, один із найбільш видатних мислителів ХХ століття, переосмислюючи наявне розуміння світу, вводить поняття «життєвий світ», який, на відміну від світу конструйованого та ідеалізованого, не створений штучно, а даний безпосередньо до будь-якої особливої настанови свідомості, причому даний з цілковитою очевидністю всякій людині. Це – дорефлексивна даність, на відміну від теоретичної настанови, що вимагає попередньої рефлексії і перебудови свідомості. Саме цей світ, говорить Е. Гуссерль, є підґрунтям всіх наук. Такий світ завжди віднесений до суб'єкта, це його власний навколишній повсякденний світ [8, с. 155]. Ставлячи питання про пізнання життєвого світу, вчений наголошує на тому, що цей світ є «нематематизованим» цілим. Якщо в природничих науках вдаються до пояснення, то життєвий світ відкритий безпосередньо, його розуміють, і для цього необхідні інші способи, не «об'єктивно-логічна» науковість, а «своєрідна», «більш висока науковість» [8, с. 170–171].

Розглядаючи сучасну психологічну науку й практику, найбільш перспективним

у плані розробки ідей життєвого світу ми вважаємо екзистенціальний підхід, однією з основ якого є ідея М. Хайдеггера, який є творцем оригінальної концепції «наявного буття», тобто людського буття, концепції «ось-буття» (Da-Sein), буття, яке відкрито людині «тут і тепер». В цілому "Dasein" означає місце людини в її історичності, де простір існує не паралельно з часом, але вбудований в нього, а значить, в екзистенціальному бутті буття стає власне людиною [18]. Світ постає в трьох модальностях: оточуючий світ, співсвіт, власний світ, які взаємопроникають одна в одну, а відносини між ними виявленню не піддаються. Тобто людина завжди існує способом буття-в-світі, що означає «феноменальне зрощення людського існування з навколишнім його світом» [18, с. 308].

Засновник метода екзистенціальної психології Л. Бінсвангер, увібравши хайдеггерівський аналіз структури людського "Dasein", підкреслює нерозривну цілісність суб'єктивного і об'єктивного. Він стверджує, що справжнє буття особистості виявляється через заглиблення її в себе з метою визначення та вибору «життєвого плану», незалежного ні від чого зовнішнього. Л. Бінсвангер у своєму екзистенціальному аналізі намагається вийти на апріорні структури, які конституюють людський досвід у цілому, і є свого роду значенневою матрицею та ключем до розуміння конкретних проявів суб'єкта, його світу [13].

З усіх якостей людини найважливішою вважається здатність бути суб'єктом психічної активності, що безпосередньо регулятивно впливає на свою психіку, і опосередковано впливає на навколишній світ. Суб'єкт здатний перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення, відноситись до самого себе, оцінювати способи діяльності, контролювати її хід і результати, змінювати прийоми, бути творцем своєї історії [5].

Галузь загальної психології й психології розвитку має на меті розробку проблеми власної внутрішньої активності особистості, подолання традиційного погляду на зовнішню детермінацію психічного розвитку. Тому важливим є обґрунтування ідей: «спонтанність» розвитку, переважання його внутрішньої детермінації, визнання індивіда суб'єктом психічного розвитку й саморозвитку на найбільш ранніх етапах становлення його особистості [19], розвитку «ядра суб'єктивності», формування «мало-го середовища» в ході індивідуального розвитку власного найближчого середовища спілкування і діяльності [21]. Розвивається поняття суб'єктної активності, де суб'єк-

тність найперше пов'язується зі здатністю до саморегуляції й самостійності в діяльності [16], широко дискутуються проблеми саморозвитку людини. Саме уявлення про людину як про суб'єкт дало змогу ввести також такі поняття, як самореалізація, самоактуалізація, самовираження, самовдосконалення, особистісний ріст, до вивчення яких і звернулися українські психологи.

Варто відзначити, що з підвищенням інтересу до суб'єктної проблематики у сучасних вітчизняних дослідженнях спостерігається також прагнення вчених зняти головне протиріччя картезіанського протиставлення суб'єкта та об'єкта, оскільки саме воно тривалий час гальмувало емпіричну перевірку теоретичного положення про активність суб'єкта у всіх видах взаємодії зі світом як головної його характеристики [5].

До таких спроб відносять положення про: 1) опосередкування відносин індивіда й середовища через діяльність, сформульоване О.М. Леонтьєвим, його критика протиставлення індивіда середовищу, трактування останнього як «зовнішнього» фактору; 2) «соціальну ситуацію розвитку» Л.С. Виготського, під якою він розуміє специфічну для кожного вікового періоду систему відносин суб'єкта у соціальній дійсності, відображену в його переживаннях і реалізовану ним у спільній діяльності з іншими людьми; 3) створення суб'єктом власного життєвого середовища, «середовища розвитку» [2]; 4) творення особистістю системи і світу, у якому вона живе й «логіка» якого формує її властивості. Особливо слід зазначити принцип предметності, що є ядром психологічної теорії діяльності [11].

Проблема зовнішнього і внутрішнього є фундаментальною проблемою психології. П.А. М'ясоїд, аналізуючи цю проблему з точки зору зміни типів наукової раціональності, стверджує, що проблема «зовнішнє – внутрішнє» лежить в основі всіх психологічних проблем.

Звернемо увагу на визначення «зовнішнього» і «внутрішнього», представлені в роботі К.В. Шорохової, адже саме воно, на нашу думку, найбільше відповідає традиційній точці зору з цього питання. За словами автора, внутрішнє особистості складають індивідуальні особливості вищої нервової діяльності, потреби й настанови людини, почуття й здатності, система навичок, звичок і знань, які містять як індивідуальний досвід людини, так і досвід всього людства [22]. Іншими словами, внутрішнє є складовою психологічної характеристики особистості, або її інтраіндивідуальною структурою [2]. Зовнішнє ж, як зазначає

К.В. Шорохова, у широкому розумінні цього слова – предмети і явища оточуючої дійсності, перетворена людиною природа, суспільство і культура в найширшому розумінні, разом зі зв'язками і відносинами.

Суттєве доповнення поняття «зовнішнє – внутрішнє» робить К.О. Абульханова-Славська. Характеризуючи категорію життєдіяльності, автор вводить дві основні координати – «стійкість» і «рух», які можна співвіднести із просторово-часовими координатами буття особистості і розглядати в плані «зовнішнього» і «внутрішнього»: історичний, об'єктивний «зовнішній» час людського життя доповнюється особистісним або психологічним, «суб'єктивним», «внутрішнім» часом [1].

Принцип предметності знімає дихотомію «зовнішнього – внутрішнього», вони стають взаємозалежними компонентами цілісного світу людини, світу як індивідуально-значеннєвого простору. Таким цілісним світом для людини є не «середовище» або світ «взагалі», а його «життєвий світ» [7; 12].

Єдність людини і світу постає в категорії життєвого світу, що знімає характерне для класичної психології протиставлення «внутрішнього» і «зовнішнього». Ми звернемося до поняття життєвого світу, введеного Ф.Ю. Василюком, оскільки саме воно певною мірою долає складову основи класичної психології – онтологію ізольованого індивіда, яка розглядає людину спочатку як окремих об'єкт, вирваний з усіх контекстів, як ізольований «препарат», якому притаманні певні властивості, а тоді вже прояв цих властивостей через зв'язок і взаємодію зі світом та іншими об'єктами. І суб'єкт, і об'єкт мисляться первинно як такі, що існують та визначені до і після будь-якого практичного зв'язку між ними» [7, с. 83].

В процесі пошуку конкретизації категорії «життєвий світ» ми спиралися на ідеї Д.О. Леонтьєва, за яким життєвий світ є організованою сукупністю усіх об'єктів і явищ дійсності, пов'язаних з конкретним суб'єктом життєвими відносинами. При цьому лише межі відрізняють життєвий світ від об'єктивного світу в цілому: якщо останній містить у собі все суще, увесь універсум, то життєвий світ суб'єкта – лише якусь його частину [12, с. 118]. Одиницею аналізу життєвого світу виступає життєвий сенс – об'єктивна характеристика «місця й ролі об'єктів, явищ і подій дійсності й дій суб'єкта в контексті його життя» [12, с. 113].

Дещо по-іншому про життєвий світ та його феноменологічний аспект пише Л.Я. Дорфман. За його словами, «життєвий світ – це не лише світ, в якому живе людина, але і людина, яка створює цей світ».

Життєвий світ розуміється ним як взаємини, взаємодії та взаємодетермінація людини і світу. Досліджуючи питання простору соціальної дійсності, автор виокремлює два роди такої дійсності: власний простір соціальної дійсності й соціальний простір самосвідомості. Саме другий простір індивідуальної інтегральності є метаіндивідуальним світом, під яким розуміється «специфічна сфера взаємодії індивідуальності з фрагментами соціальної дійсності, які безпосередньо впливають на індивідуальність і які, в свою чергу, відчують на собі вплив індивідуальності» [9, с. 120].

Отже, встановивши взаємозв'язок між результатами зробленого вище аналізу проблеми «зовнішнього – внутрішнього» з поняттям життєвого світу, зможемо дійти до змістовного визначення життєвого простору особистості. Частина загального світу, до якої включена людина й з якою вона безпосередньо взаємодіє, утворює її життєвий світ, усередині якого для людини існує деякий ряд об'єктів, явищ, подій, що мають для неї підвищену значимість, тому що вона їх «любить», відчуває як психологічно близькі. Будь-яка частина цих об'єктів і явищ, з якою людина ідентифікується, включаючи їх у своє Я, стають її еґо-розширенням. Можна, очевидно, сказати, що ці об'єкти й утворюють місце людини у світі, простір її життя – життєвий простір особистості.

Виходить, що поняття «життєвий простір особистості» знаходиться в деякій площині взаємовідношення понять «життєвий світ» і «особистість» і є суб'єктивним аспектом деякої частини життєвого світу людини, з якою особистість найбільш тісно пов'язана через цінності, інтереси, симпатії.

Життєвий простір, подібно до інших аспектів людини, постає у перетвореній формі в тих значеннєвих утвореннях, які мають транситуативний і «наддіяльнісний» характер і є значеннєвими диспозиціями, значеннєвими конструктами й особистісними цінностями [12]. Значеннєвий конструкт, значеннєва диспозиція і особистісна цінність є стійкими, інваріантними утвореннями.

Значеннєві диспозиції є формою фіксації відношення суб'єкта до об'єктів і явищ дійсності, що визначається роллю і місцем цих об'єктів і явищ у його життєдіяльності, в латентному, інактивному виді. Значеннєвий конструкт – категоріальна шкала, що використовується для співвідношення об'єкта чи явища з якою-небудь потребою або цінністю особистості, наслідком чого є приписування їм відповідного життєвого сенсу. Особистісні цінності – елементи структури індивіда, засвоєні ним у процесі приналежності до певної референтної со-

ціальної групи, що в тій чи іншій мірі усвідомлено реалізуються в діяльності. Цінності вказують спрямованість перетворення дійсності і є джерелом життєвих смислів. У свідомості постають як ціннісні орієнтації.

Отже, життєвий простір особистості можна розглядати як «психологічне ядро» її життєвого світу, в якості якого виступає найбільш значима частина життєвого світу в тій формі, у якій вона для неї існує, визначаючи найбільш важливі сторони життєдіяльності суб'єкта.

Ввівши поняття «життєвий простір», К. Левін первинно використовує його лише для теоретичного пояснення різноманіття й динаміки конкретної поведінки індивіда, Надалі ж, зазнавши змістовних змін, розвиваючись та ускладнюючись, проте не змінюючись принципово, воно стає основним методом психологічного дослідження, який дає змогу зв'язати між собою наукові факти стосовно розвитку, особистості, людських взаємин тощо для розуміння, передбачення чи керування поведінкою індивіда в певний момент часу [10, с. 373]. Водночас як метод дослідження поняття «життєвий простір» одночасно є найбільш загальним і абстрактним психологічним поняттям. За масштабом і рівнем абстракції теоретичний конструкт «життєвий простір» відповідає онтологічній категорії «життєвий світ», поєднуючи в собі феноменологічний і діяльнісний аспекти всіх явищ життєвого світу індивіда.

В міру того, як індивід дорослішає, він переходить від середовищної залежності до незалежності від середовища, стаючи суб'єктом впливу. Такий перехід можливий завдяки процесам диференціації – інтеграції сфер життєвого простору, здатності виділяти й використовувати його елементи як засоби для досягнення мети.

Життєвий простір людини починає розширюватися від дитинства до зрілості і є результатом певного структурування світу, виокремлення в ньому певної, особливо значимої і тісно пов'язаної із власними інтересами й прагненнями сфери, яка сприймається і переживається індивідом як «свій» світ. У створенні цього світу людина бере безпосередню участь, як за допомогою предметно-практичної, так і за допомогою «внутрішньої» діяльності, яка може бути співвіднесена із третьою, четвертою й п'ятою підструктурами робочої схеми структурної організації свідомості, яку запропонував Д.О. Леонтьєв: механізмами осмислення, внутрішнім світом і рефлексією [12, с. 143–146]. Ця внутрішня діяльність є особистісним рівнем регуляції – саморегуляцією. Як регуляторна система особи-

стість конститується функціями виділення себе з наколишнього світу, виділення, презентації й структурування своїх відносин зі світом і підпорядкування своєї життєдіяльності стійкій структурі цих відносин на протигагу негайним імпульсам і зовнішнім стимулам. Для того, аби ця регуляція здійснювалась, власні відносини з світом повинні бути якимось чином представлені суб'єктові в його свідомості, тобто включені в його картину світу. Картина світу, за визначенням в психології, – це уявлення про те, що можна чи не можна зробити в конкретній ситуації, що вигідно чи не вигідно, що етично, що ні тощо, змінюється в ході розвитку суспільства, невичерпна за змістом і слугує основою людської поведінки. Вона формується за допомогою отримання досвіду людиною в переломленні суб'єктивного сприйняття.

Висновки з проведеного дослідження.

Все вищевикладене показує, що традиційна точка зору на поняття зовнішнього і внутрішнього, коли «внутрішнє» пов'язується із психічним і суб'єктивним, а «зовнішнє» – із середовищем, «наколишнім», об'єктивним, містить у собі протиріччя. По-перше, частина середовища, в якій здійснюється безпосередня життєдіяльність людини, не є для неї «зовнішньою», оскільки створюється в результаті активної діяльності людини. По-друге, багато феноменів, описаних в психології, свідчать про неоднозначність, мінливість межі між особистістю й середовищем, Я і не-Я, внутрішнім і зовнішнім. Зовнішнє може «розчинятися», зникати у внутрішньому, «зливатися» з ним. Не все, що належить зовнішньому середовищу, є зовнішнім для особистості, багато чого із цього середовища вона містить у собі, робить внутрішнім, частиною себе. Подвійність «зовнішнього – внутрішнього» знімається принципом предметності, через який «зовнішнє» і «внутрішнє» стають взаємозалежними компонентами цілісного світу людини, якими є не «середовище» або світ «взагалі», а життєвий світ.

Світ для суб'єкта є не просто світом, його життєвим світом, всі відносини і зв'язки з яким створюються його життєдіяльністю. Життєвий світ і є та дійсність, про яку С.Л. Рубінштейн [17] писав як про безпосередню єдність сутності та існування, внутрішнього і зовнішнього. Здійснюючи свою життєдіяльність, суб'єкт створює особливу суб'єктивну реальність, «квазіпредметний вимір буття», який включається «в реальну, від суб'єкта незалежну дію світу».

Найважливішою складовою картини світу індивіда є його життєвий простір. А точніше, життєвий простір постає одним

зі способів структурування реальності свого життєвого світу, що відбиває фундаментальні характеристики буття людини у світі, істотні характеристики його причетності своєму життєвому світу, культурно й індивідуально. Базовою основою для нього стають первинні форми узагальнення власних відносин зі світом.

На ядерному рівні картини світу життєвий простір особистості виділяється у складі цілісного емоційно-оціночного комплексу, який може бути охарактеризований як «свій», «своє» і є опозицією емоційно-оцінному комплексу «чужий», «чуже». Усередині значеннєвого комплексу «свій» для виділення життєвого простору особистості міститимуться важливі шкали, що є стійкими оцінками значимості об'єктів життєвого світу.

Відповідно, на поверхневому рівні життєвий простір особистості може бути презентований у формі знання про об'єкти і явища життєвого світу, з якими суб'єкт пов'язаний певним життєвими відносинами, представленими переважно значеннєвим комплексом «свій», «своє», а також стійко оцінюваними суб'єктом як особливо значимі (улюблені, цікаві тощо).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
3. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
4. Бинсвангер Л. Бытие-в-мире / Л. Бинсвангер. – М. : КСП+ ; СПб. : Ювента, 1999. – 300 с.
5. Брушлинский А.В. К проблеме субъекта в психологической науке / А.В. Брушлинский // Гуманистические проблемы психологической теории. – М. : Наука, 1995. – С. 5–14.
6. Брушлинский А.В. Проблема субъекта в психологической науке (Статья первая) / А.В. Брушлинский // Психологический журнал. – 1991. – Т. 12. – № 6. – С. 3–11.
7. Василюк Ф.Е. Психология переживания: Анализ преодоления критических ситуаций / Ф.Е. Василюк. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 200 с.
8. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология / Э. Гуссерль. – СПб. : Изд-во «Владимир Даль», 2004. – 400 с.
9. Дорфман Л.Я. Метаиндивидуальный мир: методологические и теоретические проблемы / Л.Я. Дорфман. – М. : Смысл, 1993. – 456 с.
10. Левин К. Динамическая психология: Избранные труды / К. Левин. – М. : Смысл, 2001. – 572 с.
11. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Изд-во политической литературы, 1977. – 303 с.
12. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 487 с.
13. Летуновский В.В. Экзистенциальный анализ. Перспективы метода в психологической практике / В.В. Летуновский // 1 Всероссийская научно-практическая конференция по экзистенциальной психологии : материалы сообщений. – М., 2001. – С. 28–32.
14. Максименко С.Д. Развитие психики в онтогенезе : [в 2 т.] / С.Д. Максименко. – К. : Форум, 2002– . – Т.1–2002 – 319 с.
15. Нартова-Бочавер С.К. Понятие «психологическое пространство личности»: обоснование и прикладное значение / С.К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24, № 6. – С. 27–36.
16. Осницкий А.К. Проблемы исследования субъектной активности / А.К. Осницкий // Вопросы психологии. – 1996. – № 1. – С. 5–19.
17. Рубинштейн С.Л. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн // Проблемы общей психологии. – М. : Педагогика, 1973. – С. 255–385.
18. Ставцева О.И. Словарь основных терминов философии Хайдеггера / О.И. Ставцева // Хайдеггер и восточная философия: поиски взаимодополнительности культур. – 2-е изд. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – С. 308–311.
19. Татенко В.О. Субъект психической активности: поиск новой парадигмы / В.О. Татенко // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16, № 3. – С. 23–34.
20. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т.М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.
21. Чудновский В.Э. К проблеме соотношения «внешнего» и «внутреннего» в психологии / В.Э. Чудновский // Психологический журнал. – Т. 14, № 5. – С. 3–12.
22. Шорохова Е.В. Принцип детерминизма в психологии / Е.В. Шорохова // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М. : Наука, 1969. – С. 9–56.

УДК 159.923+616.89-008.444.7+17.023.34

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТЕЙ, СХИЛЬНИХ ТА НЕ СХИЛЬНИХ ДО ЗАЗДРОЩІВ

Лісовенко А.Ф., аспірант
кафедри загальної та диференціальної психології
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського

У статті надаються результати теоретико-емпіричного дослідження та аналізу кореляційних взаємозв'язків між психологічним благополуччям і схильністю до заздрощів, а також профілів показників психологічного благополуччя в групах досліджуваних із максимальною та мінімальною схильністю до заздрощів.

Ключові слова: заздрість, схильність до заздрощів, заздрісність, психологічне благополуччя, особистість.

В статье даются результаты теоретико-эмпирического исследования и анализа корреляционных взаимосвязей между психологическим благополучием и склонностью к зависти, а также профилей показателей психологического благополучия в группах испытуемых с максимальной и минимальной склонностью к зависти.

Ключевые слова: зависть, склонность к зависти, завистливость, психологическое благополучие, личность.

Lisovenko A.F. PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF INDIVIDUALS EXPOSED AND NOT EXPOSED TO ENVY

The article provided the results of theoretical and empirical research and analysis of the correlation relationships between psychological well-being and prone to envy, and profiles of psychological well-being indicators in the groups studied with maximum and minimum tendency to envy.

Key words: envy, proneness to envy, capability to envy, psychological well-being, personality.

Постановка проблеми. Для сучасного українського суспільства характерні бурхливі політичні, культурні, економічні та правові зміни, що гостро впливають як на соціальні відносини, так і на внутрішній світ людини. Звертаючись до проблеми соціальної напруженості, слід згадати про зростання нерівності та розшарування у суспільстві, значне зниження рівня життя та соціальну незахищеність більшої частини населення, зростання безробіття тощо. Це породжує збільшення числа стресогенних та конфліктних ситуацій, підвищення загального рівня тривожності членів нашого суспільства, загострення проблеми соціально-психологічного благополуччя. У цих умовах актуалізуються проблеми соціальної та психологічної дисгармонії, жорсткої конкуренції, гострої необхідності боротися за власне виживання, загострення почуття несправедливості і переживання почуття заздрощів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес дослідників до проблеми психології заздрощів в останні десятиліття значно посилюється, про що свідчить ряд робіт, опублікованих як пострадянськими, так і зарубіжними авторами (К.К. Муздибаєв, Т.В. Бескова, Р.М. Шаміонов, Л.С. Архангельська, О.Р. Бондаренко, У. Лукан,

П. Куттер, Г. Шек та інші). У словниках і наукових джерелах існує інтерпретація заздрості на рівні переживань, емоцій, почуттів, установок тощо. Водночас залежно від наукових підходів дослідників заздрість розглядалася як неприязно-вороже ставлення, агресивне прагнення, особлива форма тривоги, особлива форма фрустрації, захисна реакція, прояв мотивації досягнення, прояв нездорового перфекціонізму та нарцисизму, прояв незрілості особистості тощо. Це знаходить своє відображення в різноманітті визначень поняття «заздрість», наприклад, «це почуття невдоволення, викликане бажанням володіння особистими якостями, соціальним статусом, продуктами матеріальної і духовної діяльності, які є в розпорядженні інших людей, але відсутні у суб'єкта» [3, с. 116–167]; «прояв мотивації досягнення, при якій чийсь реальні чи уявні переваги у надбанні соціальних благ сприймаються суб'єктом як загроза цінності «Я» і супроводжуються афективними переживаннями та діями» [1, с. 112]; «негативний стан психіки, що викликає, як правило, руйнівні для людини почуття, вчинки, діяння» [2, с. 5–9] тощо.

К.К. Муздибаєв вважає, що заздрість різноманітна і багатогранна, може проявлятися на різних рівнях: на рівні свідомості

(як виявлення свого більш низького становища), на рівні емоційного переживання (почуття досади, роздратування або злості через таке положення), на рівні поведінки (руйнування, усунення предмета заздрості) [2, с.5]. Таким чином, заздрість – збиткове почуття, що намагається заповнити порожнечу або який-небудь особистісний недолік, відсутність світоглядної, психологічної рівноваги і гармонії [2, с.12].

Отже, спираючись на літературні джерела з означеної проблематики, можна розрізнити заздрість як адекватну або неадекватну короточасну реакцію, котра виникає в певних ситуаціях, як психічний стан і як стійку рису особистості – заздрісність. При цьому схильність до заздрощів може бути потенційною (зумовленою певним поєднанням рис особистості, котрі сприяють і супроводжують заздрість), що проявляється за певних умов і обставин, а може бути і постійно діючою проявленою рисою особистості, близькою до патології (хронічна заздрісність). У дослідженні заздрісність розглядається як усталена властивість особистості, котра проявляється пристрасним бажанням того, чим володіє об'єкт порівняння і характеризується специфічними емоціями (відчуття приниженості, злості, роздратування, гніву, неприязні, невдоволення, розчарування, печалі, зневіри тощо); певними думками та міркуваннями стосовно себе та інших (думками про невдоволеність матеріальним становищем, статусом, якостями, життям в цілому, нестачі чого-небудь, думки про власну неповноцінність, або ж незаслуженість переваг об'єкта заздрості, побажання зла супернику, думки про помсту); проявами специфічної поведінки (суперництво або конкуренція, недоброзичливість, злобливість, дратівливість, депресивність, апатія, підозрілість, плітки, сарказм, ігнорування, підлі вчинки відносно об'єкту заздрощів) [4, с.72–75].

Отже, теоретичний аналіз поняття заздрісності дає змогу зробити припущення, що схильність до переживання заздрощів певним чином пов'язана з психологічним неблагополуччям особистості.

Благополуччя як таке є складним взаємозв'язком духовних, психологічних, культурних, соціальних, економічних та фізичних чинників.

Найбільш часто у психологічно благополучної особистості психологи виділяють такі риси, як інтерес до навколишнього світу, наявність близьких контактів з оточуючими, спрямованість на суспільно корисну справу, духовність, гармонійність, цілісність особистості, орієнтація на саморозвиток. Та відчуття психологічного бла-

гополуччя особистості за своєю природою є суб'єктивним, оскільки задоволеність життям пов'язана з оцінкою наближення до бажаного, ідеального життя як сукупності еталонів у житті людини, з якими вона порівнює власне життя. Отже, психологічне благополуччя можна розглядати як душевний комфорт, відчуття внутрішньої гармонії, цілісності та рівноваги, задоволеності собою та своєю діяльністю.

На сьогоднішній день психологічне благополуччя розуміється по-різному, але ці тлумачення можна об'єднати у два взаємодоповнюючих підходи: гедоністичний та евдемоністичний [6]. У межах гедоністичних теорій (Н. Бредб'орн, Е. Дінер) психологічне благополуччя визначається через досягнення задоволення і уникнення незадоволення та розуміється як «суб'єктивне благополуччя» або «щастя і задоволення від життя». При цьому виділяється когнітивна (інтелектуальна оцінка задоволеності різними сферами свого життя) та емоційна (наявність поганого чи хорошого настрою) сторони самоприйняття [7]. В евдемоністичній теорії (А. Вотермен) психологічне благополуччя описується як максимальна самореалізація людини в конкретних життєвих умовах і обставинах, оптимальна узгодженість між відповідністю запитам соціального оточення та розвитком власної індивідуальності (проявом свого справжнього Я). Відповідно до цього підходу особистісне зростання та самоприйняття вважаються головними аспектами психологічного благополуччя. Таким чином, гедоністичні теорії близькі до когнітивного напрямку в психології, а евдемоністичні – до гуманістичного [6].

Використовуючи надбання вищезгаданих теорій, спираючись на узагальнення проблеми позитивного психологічного функціонування особистості (теорій А. Маслоу, К. Роджерса, К.Г. Юнга, Е. Еріксона, М. Яходи), К. Ріфф розробила багатокомпонентну модель психологічного благополуччя, що включає такі складові психологічного благополуччя: самоприйняття, позитивні відносини з оточуючими, автономія, керування оточенням, мета в житті, особистісне зростання [8, с. 367]. Отже, під психологічним благополуччям ми, слідом за К. Ріфф, розуміємо «базовий суб'єктивний конструкт, що відображає сприйняття і оцінку свого функціонування з точки зору вершини потенційних можливостей людини» [8].

Спираючись на теорію К. Ріфф, П.П. Фесенко і Т.Д. Шевеленкова запропонували розуміти психологічне благополуччя особистості як доволі складне переживання людиною задоволення власним життям,

що відображає одночасно як актуальні, так і потенційні аспекти життя особистості (пов'язані з базовими людськими цінностями і потребами). На основі складного переживання людиною задоволеності власним життям авторами було виділено «актуальне психологічне благополуччя» і «ідеальне психологічне благополуччя», в якому уявлення про «ідеальне» виступає глобальним інструментом оцінки людиною свого буття [6, с. 105]. При цьому необхідно зазначити, що, оскільки ця внутрішня оцінка формується в процесі засвоєння людиною наявних в соціумі і культурі уявлень, то, вочевидь, вона залежить від соціальної норми та соціально-культурного ідеалу особистості.

Для нас особливий інтерес представляє, яким чином переживання почуття заздросців впливає на психологічне благополуччя особистості.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у викладі результатів дослідження психологічного благополуччя особистостей, схильних і не схильних до заздросців.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою діагностики заздрисності були застосовані оригінальний тест-опитувальник «Диференціальна діагностика схильності особистості до заздросців» (ДІЗА) та опитувальник «Соціальні настанови особистості відносно заздросців» О.П. Саннікової, А.Ф. Лісовенко, за допомогою котрих можна виявити як структурні компоненти переживання почуття заздросців, так і загальний показник заздрисності. Задля діагностики вираження основних складових

актуального психологічного благополуччя (на відміну від благополуччя потенційного) була застосована методика «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф, в адаптації П.П. Фесенко, Т.Д. Шевеленкової [6, с. 95–130]. Слід зазначити, що цей варіант методики має найвищу психометричну надійність.

Дослідження проводилося на базі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (м. Одеса). В ньому брали участь студенти першого курсу денної форми навчання за різними спеціальностями, а також слухачі денної та заочної форм навчання факультету післядипломної освіти відділення перепідготовки кадрів зі спеціальності «Психологія». Вік досліджуваних: від 17 до 45 років; загальна кількість: 253 особи. Обробка даних здійснювалася за допомогою кількісного (метод кореляції за Спірменом) та якісного (метод «асів» і «профілів») аналізу.

У таблиці 1 наведені значимі кореляційні зв'язки між показниками заздросців і психологічного благополуччя.

Аналіз таблиці показує наявність тільки від'ємних значимих на 1% і 5% рівні зв'язків, отриманих між майже усіма показниками заздросців і майже усіма показниками психологічного благополуччя. Це свідчить про те, що зі зменшенням рівня вираження складових психологічного благополуччя підвищуються показники заздросців (настановний, емоційний, когнітивний, поведінковий, мотиваційний). І навпаки, зі зростанням заздрисності знижуються показники психологічного благополуччя: по-

Таблиця 1

Значущі коефіцієнти кореляцій між показниками заздросців і психологічного благополуччя

	ZNst	Zem	ZKg	ZPv	ZMt	ZKR	Zzag
ПБ1	-369**	-361**	-400**	-273**	-359**	-326**	-415**
ПБ2	-209**	-311**	-273**	-338**	-388**	-357**	-385**
ПБ3	-268**	-333**	-448**	-247**	-352**	-301**	-407**
ПБ4	-177**	-168**	-201**		-207**	-279**	-197**
ПБ5	-130*	-159*	-214**		-162**	-175**	-179**
ПБ6	-320**	-317**	-475**	-234**	-348**	-260**	-408**
ПБ7			-168**			-268**	-138*
ПБ8	-131*	-170**	-231**		-198**	-268**	-209**
ПБ9	-183**	-210**	-232**	-157*	-201**	-292**	-236**
ПБ10	-331**	-358**	-449**	-273**	-399**	-365**	-438**

Примітка: 1) нулі та коми опущені; 2) позначення ** – значущість зв'язку на 1% рівні; позначення * – значущість зв'язку на 5% рівні; 3) компоненти заздрисності: ZNst – настановний, Zem – емоційний, ZKg – когнітивний, ZPv – поведінковий, ZMt – мотиваційний, ZKR – контрольно-регулятивний, Zzag – загальний показник заздрисності; 4) позначення показників психологічного благополуччя: ПБ1 – позитивні стосунки, ПБ2 – автономія, ПБ3 – керування середовищем, ПБ4 – особистісне зростання, ПБ5 – цілі в житті, ПБ6 – самоприйняття, ПБ7 – баланс афекту, ПБ8 – осмисленість життя, ПБ9 – людина як відкрита система, ПБ10 – індекс психологічного благополуччя.

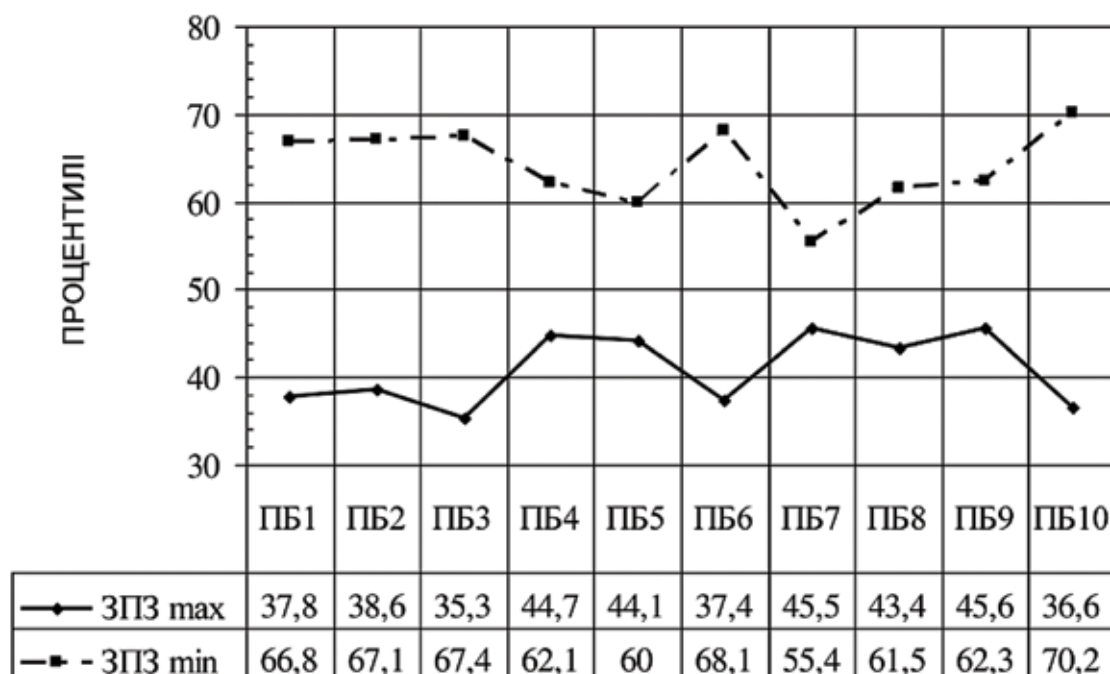
зитивні стосунки, самоприйняття, керування середовищем, автономія, особистісне зростання, людина як відкрита система, цілі в житті, осмисленість життя. Також психологічне неблагополуччя супроводжується зниженням здатності контролювати прояви заздрощів особистістю, оскільки за теоретичним конструктом методики ДІЗА, високі значення показника ZKR свідчать про неможливість контролювати свою заздрість.

Неочікуваним виявився зворотний значимий зв'язок показника психологічного благополуччя «баланс афекту» із деякими показниками заздрості (когнітивним, контрольно-регулятивним і загальним показниками). За теоретичним конструктом методики «Шкала психологічного благополуччя», високі бали цієї шкали свідчать про негативний афект, а низькі – про позитивний афект. Таким чином, за результатами кореляційного аналізу, позитивна самооцінка, впевненість в собі та власних силах, висока думка про власні можливості, почуття компетентності в управлінні повсякденними справами супроводжуються збільшенням думок і роздумів про заздрощі, деяким підвищенням схильності до заздрощів, а також зниженням контролю над ними. А негативна самооцінка, відчуття власної нікчемності і безсилля, невіра у власні сили, недооцінка власних здібностей

супроводжуються зменшенням заздрісних думок та підвищенням контрольованості заздрощів. З одного боку, це суперечить отриманому у цьому ж дослідженні зворотному зв'язку заздрості з самоприйняття (-408**), але з іншого боку, це можна пояснити наявністю у осіб, схильних до заздрощів, нестабільної самооцінки (то надто завищеної, то занадто низької), про що зазначали деякі дослідники заздрощів.

Перейдемо до якісного аналізу результатів. На основі даних, отриманих із застосуванням оригінальних методик, з обраного контингенту за допомогою методу «асів» [5] було виділено 2 групи досліджуваних: 1) з максимальними значеннями загального показника заздрощів, 2) з мінімальними значеннями загального показника заздрощів. Попередньо отримані результати цього емпіричного дослідження були переведені у самоприйняття, що дало змогу виявити як високі (від 75 до 100 процентиль), так і низькі значення загального показника заздрощів (від 1 до 25 процентиль). Отже, на рис. 1 зображені профілі показників психологічного благополуччя у досліджуваних з максимальними (n=64) та мінімальними (n=66) значеннями загального показника заздрощів.

Значення конкретних показників у профілі є середнім арифметичним значенням,

Примітка: групи досліджуваних: ЗПЗ max – з максимальними значеннями загального показника заздрощів; ЗПЗ min – з мінімальними значеннями загального показника заздрощів.

Рис. 1. Профілі психологічного благополуччя в групах досліджуваних з максимальними та мінімальними значеннями загального показника заздрощів

котре отримане усіма представниками кожної групи. На осі ОХ відмічені показники психологічного благополуччя, на осі ОУ – їхні значення. Середня лінія ряду проходить через 50-й процентиль. Ступінь вираження того чи того показника визначається за його відхиленням від середньої лінії ряду. Значення показників, що розташовані у просторі вище середньої лінії ряду (50–75 процентиль), характеризують тенденцію до додатного полюсу параметру, що вивчається, або високу ступінь вираження означених показників. Значення показників нижче середньої лінії ряду (50–25 процентиль) свідчать про тенденцію до слабкого його вираження або ж слабке вираження показника.

Спочатку розглянемо кожний профіль окремо для того, щоб виявити домінуючі тенденції цих показників, а потім їх порівняємо.

Аналіз профілів (див. рис. 1) свідчить про те, що в групі з максимальними значеннями загального показника заздрощів спостерігаються знижені значення за багатьма показниками психологічного благополуччя, а в групі з мінімальними значеннями загального показника заздрощів спостерігаються підвищені значення багатьох факторів. У цілому профілі свідчать про протилежні тенденції у проявах визначених властивостей особистості у представників виділених груп.

Далі (див. табл. 2) проранжуємо найбільш виражені показники кожного профілю по їхньому відхиленню від середньої лінії ряду зі зменшенням значень, що дасть змогу упорядкувати домінуючі показники й описати індивідуально-психологічні особливості представників кожної групи.

Отже, дамо характеристику представників групи з максимальними значеннями загального показника заздрощів (ЗПЗ max), спираючись на рис.1 і табл.2, а також на характеристики складових психологічного благополуччя [6]. За результатами дослідження, особистості з більшою схильністю до заздрощів характеризуються такими особливостями:

- зазнають труднощів в організації повсякденної діяльності, відчувають себе нездатним змінити або поліпшити оточуючі обставини, нерозважливо відносяться до життєвих можливостей, позбавлені почуття контролю над тим, що відбувається навколо (ПБ3-);

- мають низький рівень актуального психологічного благополуччя – суб'єктивного самовідчуття цілісності і осмисленості свого життя (ПБ10-);

- незадоволені собою, розчаровані подіями свого минулого, відчувають занепокоєння і засудження з приводу деяких особистих якостей, можуть не усвідомлювати або пригнічувати певні переживання в собі, бажають бути не тим, ким вони є насправді (ПБ6-);

- мають обмежену кількість довірчих відносин з оточуючими: їм складно бути відкритим, проявляти теплоту і піклуватися про інших; в міжособистісних взаєминах бувають ізольовані і фрустровані; не бажають йти на компроміси для підтримки важливих зв'язків з оточуючими (ПБ1-);

- залежать від думки і оцінки оточуючих, в прийнятті важливих рішень покладаються на думку інших, піддаються спробам суспільства змусити думати і діяти певним чином (ПБ2-);

- цим особистостям притаманна недостатність або повна відсутність усвідомленості життя. Минуле і сьогодення сприймаються ними як безглузді. Переважає почуття нудьги і безцільності існування та відсутність видимих життєвих перспектив, які б мали для них достатню привабливість (ПБ8-).

Особистості з меншою схильністю до заздрощів характеризуються високим рівнем актуального психологічного благополуччя (ПБ10+); позитивним ставленням до себе, знанням і прийняттям різних сторін свого Я, включаючи хороші і погані якості, позитивною оцінкою свого минулого та оптимістичним поглядом на майбутнє (ПБ6+); компетентністю в управлінні оточенням, здатністю контролювати зовнішню діяльність, ефективним використанням можливостей, здат-

Таблиця 2

Найбільш виражені показники кожного профілю за відхиленням значень від середньої лінії ряду

Ранг	Група 1 (ЗПЗ max)	Група 2 (ЗПЗ min)
1	ПБ3- (керування середовищем)	ПБ10+ (індекс психологічного благополуччя)
2	ПБ10- (індекс психологічного благополуччя)	ПБ6+ (самоприйняття)
3	ПБ6- (самоприйняття)	ПБ3+ (керування середовищем)
4	ПБ1- (позитивні стосунки)	ПБ2+ (автономія)
5	ПБ2- (автономія)	ПБ1+ (позитивні стосунки)
6	ПБ8- (осмисленість життя)	ПБ9+ (людина як відкрита система)

ністю вловлювати або створювати умови і обставини, що сприяють задоволенню особистих потреб та досягненню цілей (ПБЗ+); самостійністю та незалежністю, здатністю протистояти спробам суспільства змусити думати і діяти певним чином; саморегуляцією поведінки та оцінюванням себе відповідно до особистих критеріїв (ПБ2+); наявністю задовольняючих, довірчих відносин з оточуючими; піклуванням про благополуччя інших; здатністю співпереживати, наявністю прихильностей та розумінням, що людські стосунки будуються на взаємних поступках (ПБ1+); високою здатністю засвоювати нову інформацію; сформованим цілісним, реалістичним поглядом на життя, відкритістю новому досвіду, безпосередністю і природністю переживань (ПБ9+).

Отже, заздрісність можна розглядати як чинник, що руйнує психологічне благополуччя, а відсутність психологічного благополуччя, в свою чергу, цілком може стати причиною схильності до заздрощів. У цілому результати дослідження підтверджують і значно розширюють психологічні уявлення про особистостей, котрі схильні або не схильні до переживання заздрощів. Уточнення потребує характер зв'язку заздрісності з самооцінкою.

Висновки з проведеного дослідження.

З наведеного вище можна зробити такі висновки.

1) Теоретично встановлено, що заздрісність можна розглядати як усталену властивість особистості, котра проявляється пристрасним бажанням того, чим володіє об'єкт порівняння, і характеризується специфічними емоціями, думками та міркуваннями стосовно себе та інших, що проявляється у специфічній поведінці.

2) Для пошуку співвідношення показників схильності до заздрощів з психологічним благополуччям в емпіричному дослідженні було застосовано оригінальний тест-опитувальник «Диференціальна діагностика схильності особистості до заздрощів» (ДІЗА) та опитувальник «Соціальні настанови особистості відносно заздрощів» О.П. Саннікової, А.Ф. Лісовенко, методу «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф (в адаптації П.П. Фесенко, Т.Д. Шевеленкової).

3) Отримані значимі кореляційні взаємозв'язки від'ємного знаку між показниками заздрісності та усіма показниками психологічного благополуччя. Проаналізовано профілі психологічного благополуччя в групах досліджуваних з максимальними та мінімальними значеннями загального показника заздрощів, на основі чого надані «психологічні портрети» особистостей, схильних та не схильних до переживання заздрощів.

4) Емпірично доведено, що особистості, котрі більшою мірою схильні до заздрощів, характеризуються низьким контролем над середовищем і обставинами свого життя, відчуттям суб'єктивного неблагополуччя, неприйняттям певних якостей в собі, обмеженістю позитивних стосунків з оточуючими, залежністю від думки й оцінки інших, недостатньою осмисленістю життя та власних цілей у ньому.

5) Подальшого наукового пошуку потребує дослідження зв'язку схильності до переживання заздрощів з типом емоційності та іншими індивідуально-психологічними особливостями особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головин С.Ю. Словарь практического психолога / С.Ю. Головин. – Минск : Харвест, 1998. – 112 с.
2. Муздыбаев К.К. Психология зависти / К.К. Муздыбаев // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. – № 6. – С. 3–12.
3. Ребер А. Большой толковый психологический словарь / А. Ребер. – М. : ВЕЧЕ, 2002. – 358 с.
4. Саннікова О.П. Уявлення студентів про феномен «заздрість» / О.П. Саннікова, А.Ф. Лісовенко // Science and education a new dimension. Pedagogy and Psychology, III (29). – 2015. – Issue: 57. – P. 72–75. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://seanewdim.com/published-issues.html>.
5. Саннікова О.П. Эмоциональность в структуре личности / О.П. Саннікова. – Одесса : Хорс, 1995. – 364 с.
6. Шевеленкова Т.Д. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования) / Т.Д. Шевеленкова, П.П. Фесенко // Психологическая диагностика. – 2005. – № 3. – С. 95–129.
7. Diener E. Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators / E. Diener, E. Suh // Social Indicators Research. – 2013. – V. 40. – № 1–2. – P. 189–216.
8. Ryff C. The structure of psychological well-being revisited / C. Ryff, C. Keyes // Journal of Personality and Social Psychology. – 1995. – № 69. – P. 719–727.